

۱.۱. اهداف کلی برنامه درسی مطالعات اجتماعی

در دوره آموزش عمومی (ابتدایی - متوسطه اول)

انتظار می‌رود دانش‌آموزان در پایان دوره آموزش عمومی

(الف) در قلمرو شناخت و علم

۱- علل و عوامل دخیل در دگرگونی‌ها و تغییرات منابع، مکان‌ها، فعالیت‌های اقتصادی و نظام‌های اجتماعی را در طی زمان درک کنند.

(زمان، تداوم و تغییر)

۲- از تغییر و تحولات و تداوم‌ها در زندگی اجتماعی و برخی رویدادهای مهم تاریخی قبل و بعد از اسلام در ایران آگاه شوند و روابط علت و معلولی رویدادها را دریابند.

(زمان، تداوم و تغییر)

۳- چگونگی روابط متقابل جوامع انسانی با محیط‌های طبیعی و تنوع شیوه‌های زندگی در سطوح مختلف (محلی تا ملی، قاره‌ای و جهانی) بشناسند و الگوهای پراکندگی پدیده‌ها و سیستم‌های طبیعی و انسانی را در این سطوح درک کنند.

(فضا و مکان)

۴- با برخی منابع، استعدادها و توان‌ها و قابلیت‌های محیطی و انسانی کشور برای توسعه و پیشرفت آشنا شوند و ضرورت و اهمیت حفاظت از محیط را در سطوح مختلف درک کنند.

(فضا و مکان)

۵- حقوق و مسئولیت‌های فردی و اجتماعی را در محیط‌های مختلف (خانواده، مدرسه، محله، شهر و روستا، کشور و جهان) بشناسند.

(نظام اجتماعی)

۶- ساختار، کارکرد و نحوه برقراری ارتباط مناسب را با برخی نهادها، مؤسسات و سازمان‌هایی که در تأمین انواع نیازهای فردی و اجتماعی (از خانواده و مدرسه تا نهادهای اداره‌کننده جامعه نظیر قوای سه‌گانه و حکومت) نقش دارند، بشناسند.

(نظام اجتماعی)

۷- میراث فرهنگی به‌جای مانده از دوره‌های تاریخی قبل و بعد از اسلام در ایران (آداب و سنن و آثار هنری - معماری، مفاخر و شخصیت‌های علمی، فرهنگی، مذهبی و ...) را بشناسند.

(فرهنگ و هویت)

۸- عناصر و مؤلفه‌های هویت (تعلق و تعهد در سطوح مختلف: تعلق به فرهنگ بومی و محلی تا فرهنگ اسلامی - ایرانی و تعهد و احساس مسئولیت تا مقیاس جهانی) را درک کنند.
(فرهنگ و هویت)

۹- اهمیت منابع و نقش آنها را در تأمین نیازها بشناسند و برخی شیوه‌های حفاظت و بهره‌برداری مطلوب از آنها را بدانند.
(منابع و فعالیت‌های اقتصادی)

۱۰- با انواع فعالیت‌های اقتصادی و برخی تحولات مربوط به آنها و مسائل مربوط به اشتغال، فرهنگ کار و بهره‌وری آشنا شوند.
(منابع و فعالیت‌های اقتصادی)

ب) در قلمرو اخلاق و ایمان

۱- به کشور ایران و پیشرفت و آبادانی آن، حفظ میراث فرهنگی، حفظ نظام جمهوری اسلامی و دستاوردهای انقلاب اسلامی علاقه‌مند شوند و به فرهنگ و هویت اسلامی - ایرانی خود، احساس تعلق و افتخار کنند.
(میهن‌دوستی)

۲- نسبت به رعایت تکالیف اخلاقی و وظایف فردی، اجتماعی و شهروندی در سطوح مختلف (زندگی خانوادگی، مدرسه، محله، کشور و جهان) احساس مسئولیت و تعهد کنند.
(مسئولیت‌پذیری)

۳- به همکاری، مشارکت و همیاری در سطوح مختلف، علاقه‌مند باشند و نسبت به اعضای خانواده، اولیای مدرسه و خدمتگزاران جامعه احساس علاقه توأم با قدرشناسی و احترام داشته باشند.
(تعاون توأم با رأفت و احسان)

۴- به برقراری عدالت و احقاق حقوق در زندگی فردی و اجتماعی علاقه‌مند و به ظلم‌ستیزی و حمایت از مظلومان، نیازمندان و مستضعفان در سطوح مختلف (محلی تا جهانی) معتقد باشند.
(حق‌طلبی)

ج) در قلمرو شایستگی‌های فکری، عقلانی و مهارت‌ها

۱- توانایی بررسی و کندوکاو در موضوعات محیطی و اجتماعی و مراحل مختلف آن شامل (طرح سؤالات روشن، شناسایی، منابع اطلاعات، تفسیر و تجزیه و تحلیل مدارک و شواهد، جمع‌آوری داده‌ها، مقایسه داده‌ها، طبقه‌بندی اطلاعات، نتیجه‌گیری و جمع‌بندی و ...) را به دست آورند.

(بررسی و کاوش)

۲- بتوانند دانش و اطلاعات را در الگوها و موقعیت‌های جدید به کار ببرند؛ روش‌ها یا محصولات جدیدی ابداع کنند؛ به مسائل غیرمنتظره پاسخ دهند، دربارهٔ موضوعات محیطی و اجتماعی پیشنهادهایی ارائه کنند.

(خلاقیت)

۳- توانایی مشارکت و کار گروهی را در محیط‌ها و جوامع گوناگون (خانه، مدرسه، محله و...) به دست آورند.

(مشارکت)

۴- بتوانند رابطهٔ مؤثر و مفید با دیگران و با نهادهای مختلف در مقیاس‌های (خانه، مدرسه، محله و جامعه) برقرار کنند.

(برقراری ارتباط)

۵- بتوانند ضمن برقراری ارتباط مناسب با منابع مختلف اطلاعاتی (فهم روابط علت و معلولی، توالی موضوعات، درک متن، ارتباط و عناصر یک رویداد یا پدیده و...) ایده‌ها و اطلاعات را به شکل‌های مختلف پردازش و بیان کنند.

(برقراری ارتباط)

۶- بتوانند موضوعات محیطی و اجتماعی را بر مبنای استنباط و تلقی خویش نقد و بررسی کنند و ضمن بیان احساس و نظر خود، آیندهٔ ترجیحی و احتمالی را در برخی زمینه‌ها پیش‌بینی کنند.

(واکنش شخصی و اظهارنظر)

اهداف کلی (برون داده‌های یادگیری) مطالعات اجتماعی پایه اول متوسطه
هفتم (از منظر تلفیق حوزه‌های موضوعی)

شماره هدف	حوزه موضوعی	هدف	فصول مرتبط (دروسی که ارتباط بیشتری با هدف دارند)
۱	زمان، تداوم و تغییر	دانش‌آموزان خلاقیت و ابتکارات ایرانیان باستان را در زمینه فعالیت‌های اقتصادی، اجتماعی، حرف، هنر و ... بررسی و بیان می‌کنند و برخی تداوم‌ها را نشان می‌دهند	فصل ۱۱ فصل ۱۲ فصل ۹ فصل ۱
۲		دانش‌آموزان با بررسی شواهد و مدارک، عناصر و ویژگی‌های تمدن‌های کهن در ایران را شناسایی و برخی روش‌ها و ابزار مطالعه در تاریخ را به کار می‌برند	
۳	فضا و مکان	دانش‌آموزان با استفاده از وسایل و روش‌های جغرافیایی پراکندگی جمعیت و منابع در ایران و عوامل مؤثر بر آن و نیز ویژگی‌های انواع و نواحی مهم گردشگری در ایران را شناسایی و معرفی می‌کنند	فصل ۵ فصل ۶ فصل ۸
۴		دانش‌آموزان ویژگی‌های نواحی آب و هوایی و زیست‌بوم‌های ایران را بیان می‌کنند و علل و پیامدهای تخریب محیط زیست-بوم‌ها را بررسی کرده، راهکارهایی را برای حفاظت از زیست‌بوم محل زندگی خود ارائه می‌دهند	
۵	نظام اجتماعی	دانش‌آموزان نقش برخی مؤسسات اجتماعی را در مقابله با حوادث بررسی و کارکردها و ویژگی‌ها و چگونگی ارتباط با برخی از آنها را مثل بیمه و هلال احمر بیان می‌کنند	فصل ۳ فصل ۱ فصل ۲
۶		دانش‌آموزان برخی حقوق و تکالیف خود را در سطح خانه و مدرسه و جامعه و محیط زندگی شناسایی و نسبت به احقاق حقوق و رعایت تکالیف خود حساس می‌شوند و لزوم رعایت قوانین و مقررات را در سطوح مختلف بررسی می‌کنند و می‌توانند نقش و وظایف قوه مقننه را تشریح کنند	

فصل ۹	دانش‌آموزان لزوم حفاظت از میراث فرهنگی را بیان می‌کنند و نقش موزه‌ها را در حفاظت از میراث فرهنگی شناسایی و اطلاعاتی دربارهٔ برخی میراث فرهنگی فراهم می‌آورند و به میراث فرهنگی ارجح می‌نهند	فرهنگ و هویت	۷
فصل ۱	دانش‌آموزان دستورالعمل آموزه‌ها و آداب دینی را در روابط اجتماعی و فعالیت‌های اقتصادی (رابطه با خلق) و روابط با محیط طبیعی (عالم خلقت) تجزیه و تحلیل و این آموزه‌ها را به کار می‌بندند		۸
فصل ۲			
فصل ۳			
فصل ۴			
فصل ۶			
فصل ۷			
فصل ۸	دانش‌آموزان مصادیقی از اتلاف یا تخریب منابع را شناسایی و بررسی می‌کنند و برای محافظت از منابع پیشنهادهایی ارائه و نسبت به حفاظت از منابع حساسیت نشان می‌دهند	منابع و فعالیت‌های اقتصادی	۹
فصل ۶			
فصل ۷			
فصل ۱۱			
فصل ۴	دانش‌آموزان اطلاعاتی پیرامون ویژگی‌های تولید، توزیع و مصرف کالا در محیط زندگی فراهم می‌کنند و اصول و الگوهای بهینه مصرف را شناسایی می‌کنند و به کار می‌گیرند		۱

جدول همپوشی اهداف درس مطالعات اجتماعی پایهٔ هفتم
با شایستگی‌های پایهٔ مندرج در برنامهٔ درسی ملی

شایستگی‌های پایهٔ مورد تأکید	اهداف مطالعات اجتماعی پایهٔ هفتم
<p>(ایمان) ایمان به ارزشمندی، هدفمندی و قانونمندی خلقت و باور به زیبایی‌های جهان آفرینش به عنوان مظاهر فعل و جمال خداوند (علم) علم نسبت به گذشته و حال جوامع بشری به‌ویژه فرهنگ و تمدن اسلام و ایران (عمل) بهره‌گیری آگاهانه از یافته‌های علمی، هنری، فنی، حرفه‌ای و بهداشتی و زیستی و تلاش مؤثر برای تولید و توسعهٔ آنها حفظ و تعالی محیط زیست، میراث فرهنگی و سرمایه‌های طبیعی</p>	هدف شمارهٔ ۱ و ۲

<p>(تعقل)</p> <p>تدبر در نظام خلقت و شگفتی‌های آن بصیر نسبت به آثار و پیامدهای سبک زندگی خود (ایمان)</p> <p>ایمان به ارزشمندی، هدفمندی و قانونمندی خلقت و باور به زیبایی‌های جهان آفرینش به عنوان مظاهر فعل و جمال خداوند (عمل)</p> <p>حفظ و تعالی محیط زیست، میراث فرهنگی و سرمایه‌های طبیعی (علم)</p> <p>علم نسبت به پدیده‌ها، روابط، رویدادها و قوانین جهان آفرینش و چگونگی برقراری ارتباط انسان با آنها و بهره‌برداری بهینه از آنان (اخلاق)</p> <p>تقدم بخشیدن منافع ملی و گروهی بر منافع فردی ارزش قائل شدن برای مخلوقات هستی و محیط زیست</p>	<p>هدف شماره ۳ و ۴</p>
<p>(تعقل)</p> <p>درک وجود خدا، نیازها و توانمندی‌ها، ظرفیت‌ها و ابعاد هویت متعالی خویش بصیر نسبت به آثار و پیامدهای سبک زندگی خود/ (ایمان)</p> <p>باور به نقش دین مبین اسلام و نظامات آن به عنوان تنها مکتب جامع و کارآمد برای تحقق حیات طیبه (علم)</p> <p>شناخت خود، ظرفیت‌ها و هویت خویش علم نسبت به روابط نقش‌ها، حقوق و وظایف خود و افراد و اهمیت آنها در زندگی اجتماعی (عمل)</p> <p>به کارگیری ظرفیت‌های وجودی خود برای دستیابی به هویت متعادل و یکپارچه در مسیر رشد و تعالی خود و جامعه به کارگیری آداب و مهارت‌ها و سبک زندگی اسلامی - ایرانی (اخلاق)</p> <p>رعایت تقوای الهی در تمام شئون زندگی فردی و اجتماعی متعهد به ارزش‌های اخلاقی از جمله، صدق، صبر، احسان و رأفت، حسن خلق، حیا، شجاعت، خویشتن‌داری، قدرشناسی، رضا، عدالت، قناعت، نوع‌دوستی، تکریم والدین و معلم در شئون و مناسبات فردی و اجتماعی تقدم بخشیدن منافع ملی و گروهی بر منافع فردی</p>	<p>هدف شماره ۵ و ۶</p>

<p>(تعقل) بصیر نسبت به آثار و پیامدهای سبک زندگی خود (ایمان) باور به نقش دین مبین اسلام و نظامات آن به عنوان تنها مکتب جامع و کارآمد برای تحقق حیات طیبه (علم) علم نسبت به روابط، نقش‌ها، حقوق و وظایف خود و افراد و اهمیت آنها در زندگی اجتماعی علم نسبت به گذشته و حال جوامع بشری به‌ویژه فرهنگ و تمدن اسلام و ایران (عمل) عمل به آموزه‌های دینی و انجام آگاهانه و مؤمنانه واجبات و محرمات به‌کارگیری آداب و مهارت‌ها و سبک زندگی اسلامی - ایرانی حفظ و تعالی محیط زیست، میراث فرهنگی و سرمایه‌های طبیعی (اخلاق) رعایت تقوای الهی در تمام شئون زندگی فردی و اجتماعی تقدم بخشیدن منافع ملی و گروهی بر منافع فردی</p>	<p>هدف شماره ۷ و ۸</p>
<p>(تعقل) بصیر نسبت به آثار و پیامدهای برای سبک زندگی خود (ایمان) باور به نقش دین مبین اسلام و نظامات آن به عنوان تنها مکتب جامع و کارآمد برای تحقق حیات طیبه ایمان به ارزشمندی، هدفمندی و قانونمندی خلقت و باور به زیبایی‌های جهان آفرینش به عنوان مظاهر فعل و جمال خداوند (علم) علم نسبت به پدیده‌ها، روابط، رویدادها و قوانین جهان آفرینش و چگونگی برقراری ارتباط انسان با آنها و بهره‌برداری بهینه از آنها علم نسبت به روابط، نقش‌ها، حقوق و وظایف خود و افراد و اهمیت آنها در زندگی اجتماعی (عمل) عمل به آموزه‌های دینی و انجام آگاهانه و مؤمنانه واجبات و محرمات به‌کارگیری ظرفیت‌های وجودی خود برای دستیابی به هویت متعادل و یکپارچه در مسیر رشد و تعالی خود و جامعه به‌کارگیری آداب و مهارت‌ها و سبک زندگی اسلامی - ایرانی حفظ و تعالی محیط زیست، میراث فرهنگی و سرمایه‌های طبیعی (اخلاق) رعایت تقوای الهی در تمام شئون زندگی فردی و اجتماعی ارزش قائل شدن برای کار و معاش حلال و داشتن روحیه تلاش مستمر تقدم بخشیدن منافع ملی بر منافع گروهی و منافع جمعی بر منافع فردی</p>	<p>هدف شماره ۹ و ۱</p>

ایمان به توحید و هوشمندی خلقت و هویت الهی انسان	شایستگی‌های پایه در حوزه ایمان در همه اهداف دنبال می‌شود
---	--

۱-۱- عرصه‌ها و عناصر در برنامه درسی مطالعات اجتماعی پایه هفتم مبتنی بر برنامه درسی ملی

عرصه‌ها و عناصر

در الگوی هدف‌گذاری برنامه درسی ملی پنج عنصر تعقل، ایمان، علم، عمل، اخلاق و چهار عرصه ارتباط با خود، خدا، خلق و خلقت به صورت به هم پیوسته و با محوریت ارتباط با خدا تبیین و تدوین می‌شوند.

عناصر پنج‌گانه در شبکه‌ای مفهومی مرتبط و به هم تنیده تبیین می‌شوند و در فرایند عملی تربیت هرکدام از این عناصر متناسب با نیازها و شرایط دانش‌آموزان می‌توانند سرآغاز سیر تربیتی دانش‌آموزان باشند و سایر عناصر را تقویت و تعمیق نمایند. در میان عناصر پنج‌گانه عنصر تعقل جنبه محوری دارد و سایر عناصر پیرامون آن تعریف و تبیین می‌شوند.^۱ (ص ۱۵ سند).

از آنجایی که بر طبق برنامه درسی ملی روابط انسان در چهار عرصه ارتباط با خود، ارتباط با عالم خلقت، ارتباط با خلق (دیگر انسان‌ها) و ارتباط با خدا تعریف می‌شود. محتوای کتاب پایه اول متوسطه (هفتم) به صورت زیر فصل‌بندی شده است:

فصل اول: حقوق و مسئولیت‌های ما

درس اول: من حق دارم درس دوم: من مسئول هستم

محور اصلی این دو درس رابطه با خود است

دانش‌آموز ابتدا از خود شروع می‌کند. اولین فصل کتاب با دو درس من حق دارم و من مسئول هستم، ابتدا حقوق طبیعی که خداوند متعال به انسان اعطا کرده و همچنین درباره حقوق فرد در خانه، مدرسه و اجتماع بحث می‌شود.

در درس دوم به طور کامل چهار عرصه ارتباطی مندرج برنامه درسی ملی عیناً در کتاب درسی آموزش داده می‌شود. و زیر هر یک از این عرصه‌ها مسئولیت‌های فرد نسبت به خود و خلق و عالم خلقت و سپس تکالیف انسان در برابر خداوند و نعمت‌هایش توضیح داده شده است. سرفصل‌های این

درس عبارت‌اند از :

من نسبت به خود مسئول هستم (نسبت به مراقبت از بدن خود و مراقبت از اعمال و رفتار خود ...). من نسبت به دیگران مسئول هستم (مسئولیت نسبت به پدر و مادر و اعضای خانواده و همکلاسی‌ها، اولیای مدرسه، همسایه‌ها، همه افراد کشور که به ما خدمت می‌کنند و همه هم‌نوعان ... و مسئولیت در برابر خون شهیدان...). من نسبت به محیط زندگی‌ام مسئول هستم (برخورد عاقلانه با محیط طبیعی و حفظ پاکیزگی و نظم آن به‌عنوان جلوه‌گاه آفرینش خداوند...).

من در مقابل خداوند مسئول هستم (شکرگزاری و بندگی و اطاعت از دستورات الهی ...). پس از این فصل که به‌طور مشخص به موضوع پرداخته است، در سایر فصول سعی شده است روابط و عرصه‌ها در زیر چتر رابطه با خدا مطرح شود.

فصل دوم و سوم و چهارم : قوانین و مقررات، تولید، توزیع، مصرف، همدلی و همیاری در مقابله با حوادث (هلال احمر)

محتوای این فصول عمدتاً رابطه با خلق و روابط اجتماعی - اقتصادی است.
فصل‌های پنجم تا هشتم : محیط زندگی ما، جمعیت و منابع، حفاظت از زیستگاه‌ها و گردشگاه‌ها

در ایران

محتوای این فصول عمدتاً رابطه با عالم خلقت و در درجه بعد ارتباط با خلق است.
فصل‌های نهم تا دوازدهم : کاوش در گذشته‌های دور، میراث فرهنگی و ایران باستان
محتوای این فصول را سیر در گذشته و بررسی آفاق و انفس در قدیم تشکیل می‌دهد.
رابطه با خدا تقریباً در تمام فصول کتاب از طریق ارائه آیات قرآن کریم یا احادیث و سخنان ائمه معصومین (ع) و معطوف نمودن دانش آموز به اصلاح موقعیت و همچنین تفکر در مظاهر آفرینش دنبال شده است.